

METODICA PREDĂRII LIMBILOR

ÎNSEMNĂTATEA CUNOAȘTERII LIMBII SLAVE VECHI PENTRU LIMBA ROMÂNĂ ȘI LIMBA RUSĂ

DE
I. PĂTRUȚ

Cei care urmăresc activitatea lingviștilor sovietici constată cu admirație numărul mare de studii apărute în ultimii trei ani, studii în care sînt tratate probleme de înalt interes științific, relevate sau sugerate de epocala lucrare a lui I. V. Stalin « *Marxismul și problemele lingvisticii* ».

Și la noi se constată o simțitoare învioreare în lingvistică, îndeosebi în ceea ce privește orientarea spre problemele de primă importanță teoretică și practică. O atenție deosebită a început să se acorde problemelor legate de predarea limbilor în școlile noastre de toate gradele.

În cele ce urmează voi încerca să arăt care este însemnătatea și folosul cunoașterii limbii slave vechi pentru studiul limbii romîne și al limbii ruse și, de asemenea, dacă actuala programă a facultăților de filologie — acelea care nu au o secție specială de slavistică — corespunde cerințelor viitorilor profesori și cercetători în domeniul limbii romîne.

Studiul limbii slave vechi din programa secțiilor de limba romînă și limba rusă ale facultăților de filologie, urmărește mai ales următoarele obiective:

La secția de limba romînă, să fie un prețios ajutor pentru studiul influenței slave asupra limbii romîne și de asemenea să înlesnească învățarea limbii ruse. La secția de limba rusă, limba slavă veche este necesară pentru că ea « reprezintă o prefață la gramatica istorică a limbii ruse și la istoria limbii literare ruse »¹.

Se știe că influența slavă în limba romînă este foarte puternică, mai ales în lexic. Cuvintele de origine slavă, foarte numeroase, urmează, ca importanță,

¹ K. V. Gorșkova, în « *Cum vorbim* », anul III. 1951. nr. 7—8. p. 23

imediat după cele de origine latină, multe dintre ele făcînd parte din fondul principal, ca: *muncă, tovarăș, prieten, cinste, a iubi, drag, scump, a porni, a plăti, nevastă, plug, coasă, brazdă, snop, luncă, a rodi, grindă, sanie, gîscă, cocos* etc. Nimeni nu se mai îndoiește că studierea influenței slave este absolut necesară pentru înțelegerea dezvoltării limbii romîne, pentru cunoașterea adevăratei ei structuri.

Studiul influenței slave din limba romînă are mai multe laturi care trebuie avute în vedere.

Se cere stabilirea limbii slave din care a venit o influență sau alta. Nu trebuie să ne mulțumim cu constatarea învechită, comodă și vagă, că un cuvînt sau o formă oarecare este de origine slavă. Constatarea aceasta spune ceva, fără îndoială, însă nu destul. Trebuie precizat sau să se încerce a preciza: din care limbă slavă. Pentru aceasta însă e nevoie să cunoști limbile slave cu care romîna a avut și are legături mai intense: rusa, bulgara, ucraineana, sîrbocroata.

E necesar, de asemenea, să se stabilească vechimea influențelor slave. Influența slavă s-a exercitat asupra limbii romîne de prin veacurile VII—VIII¹ și continuă intens, mai ales din partea limbii ruse, în zilele noastre. Stabilirea vechimii nu se poate face, mai ales cînd e vorba de perioada de dinaintea primelor texte romînești, dar chiar și după aceea, fără a cunoaște evoluția limbilor popoarelor slave cu care romîni au avut și au legături. De altfel, stabilirea vechimii unei influențe slave ajută cîteodată la precizarea limbii slave care a exercitat influența respectivă.

Studiul influenței slave trebuie să mai țină seama și de alte două aspecte ale problemei. Elementele slave au intrat în limba romînă pe două căi; în urma contactului dintre graiurile romînești și slave, ca urmare a conviețuirii îndelungate a romînilor și slavilor și, în al doilea rînd, ca urmare a întrebuintării limbilor slave în cancelarii, în administrație și diplomația țărilor romînești și în biserica romînească.

Din cele spuse reiese, cred, clar necesitatea cunoașterii limbilor slave, pentru a putea studia temeinic influența slavă din limba romînă sub toate aspectele ei, de pildă, pentru a putea ști dacă o influență oarecare e de origine rusă sau bulgară, de cînd datează, dacă este din graiul viu al slavilor sau din limba slavă întrebuintată la romîni în treburile administrative ori bisericești.

Mai reiese din cele spuse că limbile slave trebuie studiate comparativ, căci numai așa se poate stabili că un element slav a intrat în limba romînă dintr-o limbă slavă și nu din alta.

¹ Vezi V. F. Șișmarev, în «Voprosi iazikoznania», I, p. 91. Sînt, de pildă, cuvinte de origine slavă comune dialectelor dacoromîn, aromîn și meglenoromîn, ca: *sută, a plăti, a porni, nevastă* etc. Acestea au pătruns în limba romînă înainte de separarea dialectelor, deci aproximativ înainte de veacul al X-lea.

Ele trebuie studiate și în mersul lor istoric, al evoluției lor, căci numai așa se poate stabili timpul și limba de când datează sau de unde a venit o anumită influență slavă în limba română.

Metoda de studiere a limbilor slave trebuie să fie cea comparativă istorică. Folosită cu grijă și pricepere, urmărind studiile sovietice recente, tot mai numeroase, prin care i se înlătură «lipsurile ei grave», a căror existență a fost subliniată de I. V. Stalin¹, metoda comparativă istorică duce la rezultate mult mai sigure decât în trecut.

Studiind cu ajutorul metodei comparativ-istorice elementele comune din limbile slave, lingviștii au ajuns la concluzia că ele provin din același izvor, din aceeași limbă, limba pe care au vorbit-o cândva toți slavii, așa numita *slavă comună* (rus. общеславянский язык) sau *limba-bază slavă comună* (общеславянский язык—основа). Rolul și însemnătatea limbii slave comune pentru limbile slave sînt aceleași cu ale latinei populare pentru limbile romanice.

Limba slavă comună, a cărei unitate a durat pînă prin veacul al VI-lea e. n.² nu este cunoscută. Există însă texte slave scrise nu mult timp după perioada slavă comună. Într-a doua jumătate a veacului al IX-lea, frații Chiril și Metodie, originari din Salonic, au început să traducă în limba slavă, din grecește, texte pentru uz bisericesc. Textele traduse de Chiril și Metodie și ucenicii lor ni s-au păstrat în copii din veacul al X-lea și al XI-lea. Limba în care sînt scrise aceste texte are la bază graiul vorbit pe atunci de slavii din jurul Salonicului, deci un grai bulgăresc-macedonean. Această limbă se numește *slavă veche* (rus. старославянский язык)³. Ea a fost întrebuintată ca limbă bisericească la moravi, bulgari, sîrbi și, după primirea creștinismului, în anul 988, la slavii din est.

Perioada limbii slave vechi durează pînă în veacul al XI-lea. De atunci încoace, limba slavă veche începe să se modifice, datorită influențelor, mai ales de natură fonetică, din graiurile slave locale, ruse, bulgare sau sîrbești, adaptîndu-se deci specificului local. Astfel iau naștere limbile numite *slavone*: slavona *rusă*, la slavii de est, slavona *bulgară*, la bulgari, și slavona *sîrbă*, la sîrbi. A existat și o slavonă *cehă*, care nu prezintă însemnătate pentru limba română⁴.

Influența slavă cea mai veche asupra limbii romîne poartă pecete bulgărească. Slavii, cu care românii au avut cele mai vechi legături, vorbeau graiuri bulgărești⁵. Cuvinte ca *drag*, *scump*, *brazdă*, *prag*, *grindă*, *bivol* etc. sînt fără

¹ I. Stalin, *Marxismul și problemele lingvisticii*, 1953, p. 30.

² Vezi P. I. Cernîh, *Gramatica istorică a limbii ruse*. Moscova, 1952, p. 36.

³ A mai fost numită și *paleoslavă*, *veche bulgară*, *veche slavă (slavonă) bisericească* etc.

⁴ Raportul dintre limbile slavone și slava veche poate fi asemănat cu cel dintre felurile de rostire a limbii latine în bisericile catolice, în diferite țări și latina clasică: *in caelis* « în ceruri » se rostește în biserică din Italia *in celis*, în Germania *in telis*, în Franța, s-a rostit, pînă acum vreo 2—5 ani, *in selis*.

⁵ Vezi V. F. Șișmarev, în « *Voprosî iazîkoznaniia* », I, p. 91 și urm.

îndoială de origine bulgărească. Deci slava veche — care are la bază un grai bulgăresc — ne ajută să studiem elementele bulgărești ale limbii române, mai ales că textele slave vechi s-au scris și copiat chiar în perioada celor mai vechi legături bulgaro-române (veacurile IX—XI).

Și limbile slavone — rusă, cea mai importantă, bulgară și sîrbă — au o mare însemnătate pentru limba romînă, fiindcă au fost întrebuițate secole de-arîndul în biserica romînească. În una din aceste slavone s-au scris la noi mult timp texte bisericеști, anale, etc.

În biserica romînească s-a întrebuițat la început aproape numai slavona bulgară. În măsură redusă s-a folosit la noi și slavona sîrbă. Din veacul al XVII-lea, din prima lui jumătate, de cînd în Rusia s-a început tipărirea unui mare număr de cărți bisericеști, care s-au răspîndit la popoarele slave ortodoxe și la noi, slavona rusă s-a impus și treptat a înlocuit în biserica romînească slavona bulgară și sîrbă.

Din limbile slavone (mai ales rusă și bulgară) întrebuițate vreme îndelungată în biserica romînească, au intrat cuvinte ca *apostol*, *evanghelie*, *psaltire*, *blagovestenie*, *a blagoslovi*, *odăjdii*, *jertfă*, *mucenic* etc.

Și în cancelariile, în administrația și în diplomația Țărilor Romînești, de la înființarea lor, se întrebuița o limbă slavă: cu caracter rus în Moldova, bulgăresc, cu influențe sîrbești, în Țara Romînească. Limbile acestea sînt, în general, diferite de slavonele bisericеști, fiind mai apropiate de graiurile slave vorbite. Totodată în documentele slave din Țările Romînești apar o mulțime de elemente romînești, îndeosebi lexicale (ca *jude*, *portar*, *martor*, *pitar*, *aurar*, etc.), dar și gramaticale. Limba acestor documente a fost numită diferit de către lingviști și istorici: cea din Țara Romînească — limbă bulgară, medio-bulgară, medio-slavă în redacție bulgară, slavonă-bulgară etc., cea din Moldova: limbă rusească, slavonă-rusă etc.

Din limba întrebuițată în cancelariile Țărilor Romînești au ajuns în limba romînă un număr destul de mare de cuvinte, ca *boier*, *clucer*, *cnez-cneaz*, *postelnic*, *stolnic*, *voievod*, *vornic*, *a iscăli* etc. Multe dintre ele au ieșit sau sînt pe cale de a ieși din întrebuițare.

Limba slavă veche are o deosebită însemnătate și pentru studiul limbii ruse. Prin compararea limbii ruse cu slava veche se pot cunoaște și înțelege mai bine structura limbii ruse, legile ei interne de dezvoltare, conform celor spuse de Engels: « Conținutul și forma limbii proprii nu pot fi înțelese decît dacă se urmărește nașterea și dezvoltarea ei treptată ceea ce nu este posibil fără a studia în primul rînd formele sale ieșite din uz și în al doilea rînd limbile înrudite vii și moarte »¹.

¹ F. Engels, *Anti-Dühring*. Ed. P.M.R., 1952, ed. a II-a p. 378.

Dar importanța limbii slave vechi pentru studiul limbii ruse nu constă numai în aceasta. S-a spus mai sus că limba slavă veche a fost întrebuințată ca limbă bisericească în Rusia kieveană, după ce slavii de est, în anul 988, au primit creștinismul. După desființarea primului stat bulgar, în anul 1018, unii dintre preoții și cărturarii bulgari se refugiază la slavii de est și contribuie la întărirea activității religioase și culturale locale. Textele bisericești sau cu caracter religios se scriu și se copiază după modele slave vechi într-o limbă care din ce în ce mai mult se împregnează de influențe din limba vorbită a slavilor de est. Aceasta este slavona rusă, a cărei mare însemnătate pentru popoarele ortodoxe, inclusiv poporul român, am menționat-o mai sus.

Din slavona rusă au intrat în limba rusă literară un număr de elemente (și, în limba rusă veche, chiar construcții), care și astăzi se întrebuințează. Unele dintre ele, devenind cuvinte comune și-au pierdut caracterul de elemente străine, cu toate că aspectul fonetic arată originea lor nerusească. Astfel sînt: время « vreme », враг « dușman », глава « șef », сладкий « dulce », среда « miercuri », храбрый « viteaz », член « membru », вождь « conducător », etc.

După ce am arătat, pe scurt, care sînt obiectivele principale în studiul influenței slave asupra limbii romîne și care sînt foloasele care pot fi trase în urma studierii limbii slave vechi, se desprinde concluzia că studiul limbii slave vechi este absolut necesar, însă nu este în măsură să satisfacă cerințele studierii influenței slave din limba romînă sub toate aspectele. Pentru aceasta este nevoie și de un curs, cît de sumar, de gramatică comparată a limbilor slave, care va putea fi urmărit și înțeles cu ajutorul cunoștințelor de limbă rusă și limbă slavă veche. Cursul de gramatică comparată a limbilor slave ar fi bine venit și la secția de limbă rusă. Apoi este nevoie, la secția de limbă romînă, de un curs special asupra influenței slave din limba romînă. Prin introducerea acestor cursuri în programele secțiilor de limba romînă și limba rusă ale facultăților de filologie, s-ar înlătura un gol în pregătirea viitorilor profesori și cercetători în domeniul limbii romîne și s-ar crea deci cadre bine pregătite pentru studierea temeinică a elementului slav în limba romînă.

